

Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015

Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015

2015

RAPPORT FOR OPFYLDELSE AF MÅL I FORSVARSMINISTERIETS KLIMA- OG ENERGISTRATEGI SAMT MILJØ- OG NATURSTRATEGI

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	3
RESUMÉ.....	4
OVERSIGT OVER MÅLOPFYLDELSE 2015.....	8
MÅLOPFYLDELSE FOR FORSVARS-MINISTERIETS KLIMA- OG ENERGISTRATEGI	10
1.1 ENERGIEFFEKTIVISERING I BYGNINGER.....	11
1.1.1 OPTIMERING AF BYGNINGSMASSEN	11
1.1.2 BYGGESTANDARDER.....	12
1.1.3 CERTIFICERING	12
1.1.4 AUTOMATISERING.....	12
1.2 ENERGI OG MILJØ I OPERATIONER.....	14
1.2.1 ANALYSER	14
1.2.2 MATERIEL.....	14
1.2.3 ADFÆRDSÆNDRINGER	15
1.3 VEDVARENDE ENERGI OG ENERGI-OMLÆGNING	16
1.3.1 ANALYSER OG FASTLÆGGELSE AF MÅL.....	16
1.3.2 FORSØGSPROJEKTER OG ETABLERING AF VEDVARENDE ENERGIANLÆG.....	16
1.4 KLIMA- OG ENERGIRIGTIG ADFÆRD	17
1.4.1 ÆNDRET MEDARBEJDERADFÆRD.....	17
1.5 KLIMAREGNSKAB	19
1.5.1 ÅRLIGE REGNSKABER OG OPGØRELSER	19
1.6 ENERGILEDELSE	20
1.6.1 INDFØRELSE AF ENERGILEDELSE	20

MÅLOPFYLDELSE FOR FORSVARS-MINISTERIETS MILJØ- OG NATURSTRATEGI	21
2.1 MILJØ- OG ENERGIRIGTIGE INDKØB	22
2.1.1 MILJØ- OG ENERGIHENSYN I INDKØBSPOLITIKKEN OG INTERNE RETNINGSLINJER.....	22
2.1.2 MILJØ- OG ENERGIHENSYN VED INDKØB OG STØRRE UDBUD	22
2.2 NATURBESKYTTELSE	23
2.2.1 SAMARBEJDE OG EKSTENSIVERING AF DRIFT	23
2.2.2 INTERNATIONAL NATURBESKYTTELSE.....	23
2.2.3 REKREATIV BRUG, FORMIDLING OG DIALOG.....	25
2.3 BESKYTTELSE AF DRIKKEVANDS-RESSOURCER	26
2.3.1 KORTLÆGNING OG REGISTRERING	26
2.3.2 FORURENINGSUNDERSØGELSER OG INDSATSPLANER	26
2.3.3 FOREBYGGELSE.....	26
2.4 AFFALDSHÅNDBLING.....	27
2.4.1 AFFALDSPRODUKTION, GENANVENDELSE OG DEPONERING	27
2.4.2 AFFALDSKORTLÆGNING OG REGISTRERING	28
2.4.3 KAMPAGNER OG UDDANNELSE.....	28
2.5 STØJREDUKTION	29
2.5.1 STØJDATA	29
2.5.2 ØGET INFORMATION OG DIALOG OM STØJFORHOLD	29
2.5.3 STØJBEGRÆSENDE TILTAG.....	30
2.6 MILJØLEDELSE.....	32
2.6.1 INDFØRELSE AF MILJØLEDELSE.....	32

INDLEDNING

Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 samt miljø- og naturstrategi 2012-2015 blev udgivet henholdsvis 19. april og 4. juni 2012.

Forsvarsministeriet etablerede en styregruppe for miljø- og energiområdet, som skulle medvirke til at sikre implementeringen af Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 samt miljø- og naturstrategi 2012-2015. Styregruppen er sammensat af repræsentanter fra Forsvarsministeriets departement herunder Forsvarsministeriets Interne Revision, Den Værnsfælles Forsvarskommando, Beredskabsstyrelsen, Hjemmeværnskommandoen, Forsvarets Efterretningstjeneste, Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse og Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

Styregruppen for miljø- og energiområdet afgiver en årlig statusrapport for opfyldelse af målene i begge strategier til Forsvarsministeriets departement. Årsrapporten godkendes i koncernledelsen og sendes til orientering i forligskredsen bag forsvarsforliget samt forsvarsudvalget før den offentliggøres.

Styregruppens rapportering om fremdrift for de to strategiers mål sker på baggrund af myndighedernes oplysninger om målopfyldelsen for hvert enkelt mål i de to strategier.

RESUMÉ

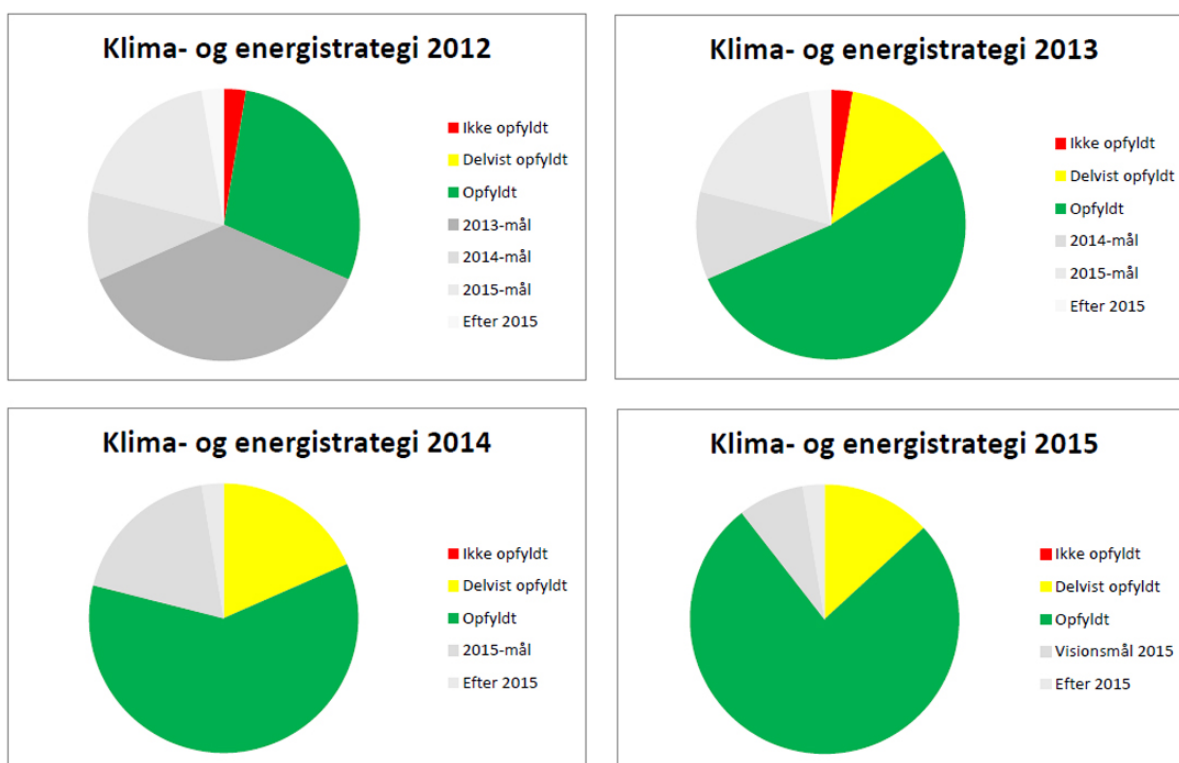
Rapporten omfatter status for de mål, som skulle opfyldes i 2015 i henhold til Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 samt miljø- og naturstrategi 2012-2015. Derudover indgår status for overførte mål fra 2012, 2013 og 2014, der endnu ikke var blevet opfyldt ved udgangen af 2014.

FORSVARSMINISTERIET KLIMA- OG ENERGISTRATEGI – MÅLOPFYLDELSE 2015:

Det overordnede mål (mission) med klima- og energistrategien har været, at Forsvarsministeriet med underlagte myndigheder i sit arbejde for fred og sikkerhed, herhjemme og i udlandet, skulle nedbringe energiforbruget og ikke unødigt bidrage til klimaforandringer.

Forsvarsministeriet med underlagte myndigheder har i forhold til klima- og energistrategien opfyldt 6 ud af de 11 mål, der skulle opfyldes i 2015 (inkl. overførte mål fra tidligere år). De resterende mål er delvist opfyldt.

Fremdriften i klima- og energistrategien 2012-2015 ser således ud:

Målene, der skulle opfyldes i 2015, dækker til sammen fem fokusområder i strategien.

Forsvarsministeriet har i 2015 fortsat haft fokus på energieffektivisering i bygninger. Der er gennemført energieffektiviseringsprojekter for 225 mio. kr. i perioden 2011-2015. Projekterne er udvalgt blandt de identificerede besparelspotentialer i forbindelse med den lovpligtige energimærkning, der blev udført i henholdsvis 2007 og 2009, idet projekter med kortest tilbagebetalingstid er prioriteret højest. Derudover er der gennemført en række større energibesparende projekter samt gennemført konverteringer til fjernvarme.

Inddragelsen af miljø- og energihensyn i den operative opgaveløsning er behandlet i projektet Grøn Lejr (Hæren), som blev afrapporteret i 2015, og der arbejdes nu frem mod at implementere tiltag svarende til processen i projektet Smarter Sailing (Søværnet).

Der er fortsat gjort en indsats for at ændre medarbejdernes adfærd i en mere klima- og energirigtig retning og inddrage medarbejderne i at finde nye klima- og energiløsninger. I 2015 blev *Energikørekortet* udarbejdet, og det vil blive evalueret efter et år i drift.

Forsvarsministeriet udarbejder fortsat klimaregnskab og opgørelser over luftforurening fra aktiviteter. Uagtet at Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 udløb med udgangen af 2015, vil der ske en fortsat udvikling i Forsvarsministeriets Klimaregnskab og arbejdet med at tilvejebringe grundlaget for fastsættelse af procentvise reduktionsmål for udledningen af CO₂ samt identificere indsatsområder for nedbringelse af NO_x-, SO_x-, og partikeludledningen fra Forsvarsministeriets aktiviteter. Det har således ikke været muligt at fastsætte reduktionsmål og indsatsområder i 2015, men arbejdet fortsættes i 2016.

I 2015 påbegyndte Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse implementering af energiledelse ved Flyvestation Skrydstrup som et pilotprojekt. Målsætningen er, at Forsvarsministeriet systematisk vil indføre energiledelse efter standarden ISO 50001:2011. Det er planlagt, at der indledningsvis implementeres energiledelse på de tre operative flyvestationer. Efterfølgende implementeres energiledelse på de største etableringer startende med de etableringer med det største energiforbrug. Det forventes, at implementeringen er tilendebragt inden udgangen af 2020.

Forsvarsministeriet har opfyldt hovedparten af målene på klima- og energiområdet i strategiperioden. I beskrivelsen af de konkrete mål er der redegjort nærmere for fem delvist opfyldte mål. Forsvarsministeriet vil fortsat arbejde på at opfylde disse mål. Det drejer sig om montering af de resterende fjernaflæste målere, analysearbejde omkring affaldshåndtering på lejrområdet og implementering af energiledelse på Flyvestation Aalborg og Flyvestation Skrydstrup. Derudover forventer Forsvarsministeriet at få lejlighed til at uddele en klima- og energipris i 2016 i anledning af afslutningen på strategiperioden.

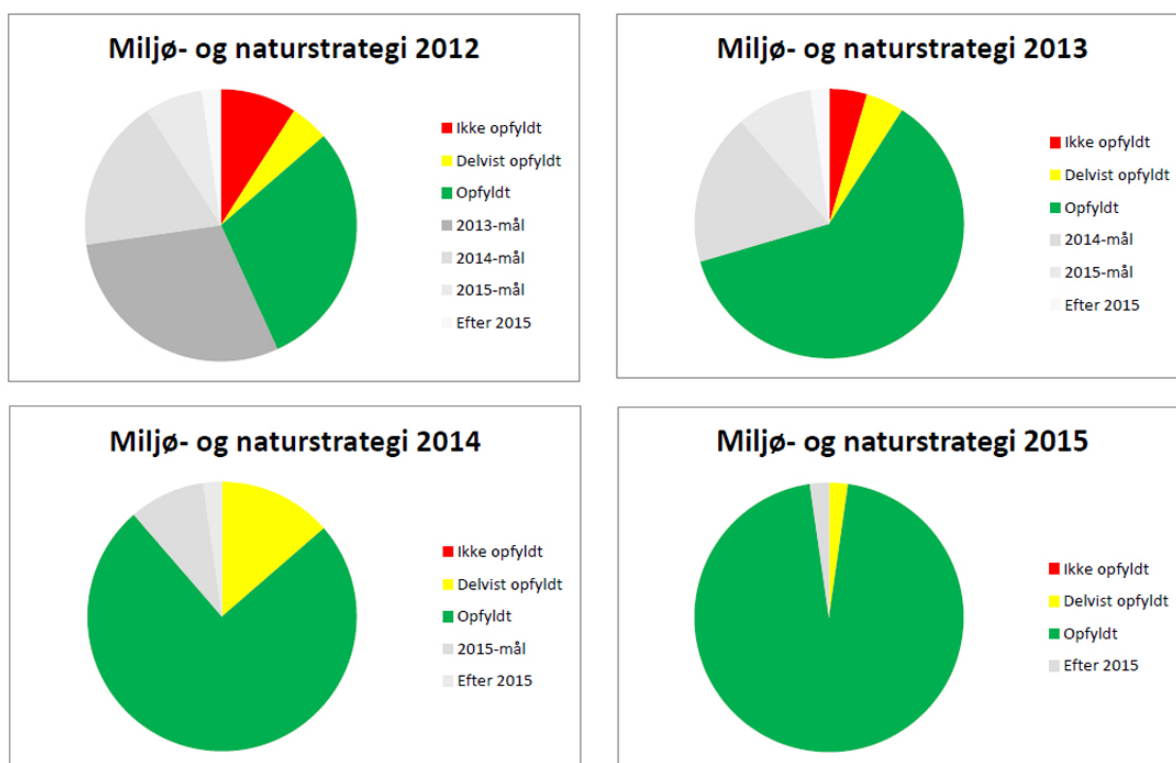
Der er i figuren ovenfor angivet mål til opfyldelse efter 2015. Det omfatter udbredelsen af energiledelse til de største etableringer, der forventes opfyldt i 2020. De øvrige mål er en del af visionen i strategien. Opfyldelse af visionsmålene er beskrevet under indledningen til kapitlet om målopfyldelsen.

FORSVARSMINISTERIET MILJØ- OG NATURSTRATEGI – MÅLOPFYLDELSE 2015:

Det overordnede mål (mission) med miljø- og naturstrategien har været at indarbejde miljø- og naturhensyn i alle dele af Forsvarsministeriets myndigheders arbejde for fred og sikkerhed – herhjemme og i udlandet.

Forsvarsministeriet med underlagte myndigheder har opfyldt alle ti mål, der var sat til opfyldelse i 2015.

Fremdriften i miljø- og naturstrategien 2012-2015 ser således ud:

Det har været et fokusområde at tydeliggøre miljø- og energihensyn i Forsvarsministeriets indkøbspolitik og i øvrige interne retningslinjer for indkøb. Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse følger et indkøbskategoriprogram jf. forsvarsaftalen. For hver kategori udarbejdes en konkret miljøprofil, der kort og overskueligt angiver de centrale relevante miljøelementer. På nuværende tidspunkt er der udarbejdet miljøprofiler i kategoriprogrammerne vedrørende små- og mellemkaliber ammunition, skibsvedligeholdelse, hjulkøretøjer og feltkost.

Med fokus på naturbeskyttelse udføres der løbende arbejde med udlægning af urørt skov og anden skovnatur. Udlæg af de første 15 % (ca. 700 ha) er udført med udgangen af 2015. Analysearbejde er foretaget for at kunne implementere 1. og 2. generations vandplaner i drifts- og plejeplanerne, og arbejdet med vurdering af aktiviteterne påvirkning af de internationalt beskyttede naturtyper og arter er gennemført i perioden 2012-2015.

Forsvarsministeriet skal minimere sin affaldsproduktion og øge andelen af affald til genbrug og genanvendelse. I takt med implementering af miljøledelse, som har været et særskilt fokusområde i strategien, fastsættes der procentvise mål for minimering af affaldsproduktion og/eller aktiviteter, der skal føre til fastlæggelse af procentvise mål for minimering af affaldsproduktion, øget genanvendelse og genbrug på etableringerne. Der arbejdes frem mod, at miljøledelse implementeres ved alle større etableringer inden udgangen af 2018.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har indført et centralt affaldsregistreringssystem, der skal imødekomme behovet for større validitet og ensartethed i registreringer af affald.

Der er fokus på at minimere støjbelastningen fra ministerområdets aktiviteter. Den elektroniske indberetning fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse sker nu på baggrund af et registreringssystem til indberetning af støjende aktiviteter.

Forsvarsministeriet har opfyldt alle målene på miljø- og naturområdet i strategiperioden bortset fra ét enkelt mål på affaldsområdet, som er delvist opfyldt. Målet overføres til næste strategiperiode, da målet opnås i takt med implementering af miljøledelse. Det er målsætningen, at Forsvarsministeriet systematisk vil indføre miljøledelse efter standarden ISO 14001.

OVERSIGT OVER MÅLOPFYLDELSE 2015

Nedenstående oversigt illustrerer i hvilken grad de enkelte mål, der skulle opfyldes i 2015, i henholdsvis Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 og Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015, er blevet opfyldt. De overførte mål fra tidligere år er markeret med grå farve i oversigten.

FORSVARSMINISTERIETS KLIMA- OG ENERGISTRATEGI 2012-2015:

Mål	Opfyldt	Delvis opfyldt	Ikke opfyldt
Der er afsat 225 mio. kr. til energieffektiviseringer (2011-2014). Der udover skal minimum 3 % (svarende til ca. 50.000 m ²) af bygningsmassen energireoveres årligt fra og med 2013.	X		
Inden udgangen af 2013 skal der etableres og implementeres fjernaflæsning på samtlige afregningsmålere.		X	
Inden 2020 er der installeret, etableret og implementeret fjernaflæsning på bygningsniveau i alle de bygninger, hvor det er vurderet rentabelt. I 2015 er dette gennemført i 25 % af bygningerne.	X		
Vi vil løbende i perioden og inden udgangen af 2015 indgå/deltage i medfinansierede partnerskabsprojekter til energi- og miljøforbedrende tiltag.	X		
Inden udgangen af 2014 skal mulighederne for at kunne anvende vedvarende energi som lokal forsyning ved indsatser i udlandet analyseres og beskrives.	X		
Inden 2015 skal hensyn til miljø og energi inddrages i opgaveløsningen vedrørende lejrunderstøttelse af enheder, nationale støtteelementers virksomhed, lokal bortskaffelse af materiel og genanvendelse af emballage og transportemballage.		X	
Inden udgangen af 2015 har vi revideret vores operative procedurer, manualer og direktiver med henblik på at indarbejde miljø- og energihensyn.	X		
Fra og med 2013 vil Forsvarsministeren årligt uddele en klima- og energipris til årets bedste indsats på klima og energiområdet.		X	
Fra og med 2013 laver vi årlige effektmålinger af kampagnerne udført det foregående år ved at sammenligne energiforbruget før og efter kampagnerne.	X		
Inden udgangen af 2012 vil vi på baggrund af kvantitative referencer fastlægge mål for procentvise CO ₂ -reduktioner samt identificere indsatsområder for nedbringelse af NOx-, SOx- og partikeludledningen.		X	
Inden udgangen af 2015 implementeres energiledelse på Flyvestation Aalborg, Flyvestation Karup og Flyvestation Skrydstrup.		X	

FORSVARSMINISTERIETS MILJØ- OG NATURSTRATEGI 2012-2015:

Mål	Opfyldt	Delvis opfyldt	Ikke opfyldt
Inden udgangen af 2014 skal der udarbejdes specifikke indkøbsdirektiver for Forsvarsministeriets enkelte myndigheder, hvor miljø- og energikrav indgår.	X		
I forbindelse med revision af de enkelte drifts- og plejeplaner vil vi løbende udlægge arealer til urørt skov eller anden skovnatur i form af skovenge, græsningsskov og områder med særlig forvaltning af døde træer (habitat-trægrupper). Minimum 20 % af det samlede skovareal skal være udlagt hertil i 2018. Heraf skal minimum 15 % være udlagt i 2015.	X		
Vi vil igangsætte et analysearbejde, så vi fra 2013 kan implementere Miljøministeriets vandplaner (planer for forbedring af vandmiljøet).	X		
Vi vil i perioden 2012-2015 vurdere vores aktiviteter påvirkning af internationalt beskyttede naturtyper og arter. Arbejdet omfatter både vores arealer og de aktiviteter og projekter, der foregår i naturen uden for disse arealer, eksempelvis på havet og i luften.	X		
I 2013 vil vi på baggrund af bedre affaldsregistrering og -kortlægning fastsætte procentvise mål for minimering af affaldsproduktionen samt skærpede målsætninger for genanvendelse og genbrug		X	
Inden 2015 foretages elektronisk indberetning om overholdelse af støjvilkår til tilsynsmyndigheden (kommunerne).	X		
Vi vil inden 2015 etablere en central registrering til at indberette støjende aktiviteter til tilsynsmyndighederne for skydebaner, øvelsespladser, skyde- og øvelsesterræner samt flystøj for målrettet at kunne minimere støjbelastningen i forhold til støjfølsomme områder.	X		
I 2012 laver vi en samlet indgang på internettet til oplysninger om tidspunkter for kommende større øvelser på vores arealer.	X		
I forbindelse med løbende renoveringer af skydebaner vil vi udvikle alternative støjdæmpende foranstaltninger (for eksempel forbedring af støjvolde, materialevalg til kuglefang og brug af simulatorer) for at kunne etablere de mest støjbegrænsende og samfundsøkonomiske løsninger.	X		
Vi vil løbende i perioden inddrage hensyn til støjbelastning ved materielindkøb og reducere støjbelastningen, hvor det vurderes muligt.	X		

MÅLOPFYLDELSE FOR FORSVARS- MINISTERIETS KLIMA- OG ENERGISTRATEGI

Klima- og energistrategiens overordnede mål (mission) har været, at Forsvarsministeriet med underlagte myndigheder i sit arbejde for fred og sikkerhed, herhjemme og i udlandet, skulle nedbringe energiforbruget og ikke unødigt bidrage til klimaforandringer.

Visionen for Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 har været, at Forsvarsministeriet inden udgangen af 2020 skulle:

- Reduceret energiforbruget med minimum 20 % i forhold til 2006. Inden udgangen af 2015 skulle energiforbruget være reduceret med minimum 15 %.
- Øget andelen af elforbruget, der stammer fra vedvarende energi til minimum 60 %. Inden udgangen af 2015 skulle andelen være på minimum 25 %.
- Reduceret den CO₂-udledning, som er afledt af aktiviteterne (dog ikke operative aktiviteter) med 40 % i forhold til 1990. Inden udgangen af 2015 skulle udslippet være reduceret med 30 %.

Samtlige mål i Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 har understøttet strategiens mission og vision. Opfyldelse af hvert enkelt konkret mål i strategien har således været "trædesten" til at bringe Forsvarsministeriets concern tættere på opfyldelse af missionen og visionens målsætninger. Status for fremdriften i forhold til visionens reduktionsmål forventes at fremgå af Forsvarsministeriets Klimaregnskab 2015.

Reduktionen i energiforbrug henviser til forbrug til opvarmning og elforbrug i den opvarmede bygningsmasse, som også svarer til rammerne i *Cirkulære om energieffektivisering i statens institutioner*. Visionsmålet blev opfyldt i 2014 med en konstateret besparelse på 11,7 % i forhold til 2006. For at nå målet på en 15 % reduktion i 2015 skulle der således spares yderligere 12,7 GWh i 2015. Målopfyldelsen for 2020 kræver en besparelse på yderligere 19,6 GWh, såfremt det konstateres i det kommende klimaregnskab for 2015 at 2015-målet er nået.

Andelen af vedvarende energi (VE) i form af el, som produceres af Forsvarsministeriet ændrede sig ikke i 2015. Produktionen, der primært stammede fra solcelleanlæg, var i 2014 på 1,6 GWh svarende til en andel på 1,4 % af det samlede energiforbrug. Stort set al el, der blev brugt på Forsvarsministeriets etableringer, blev købt via Energi Danmark som på deres hjemmeside oplyser, at 35 % af strømmen i forsyningsnettet stammer fra vindkraft, 10 % fra vandkraft, 9 % fra biobrændsler, 4 % fra affald samt 2 % fra solcelleanlæg. Andelen af VE i det offentlige forsyningsnet kan altså opgøres til 60 % svarende til visionsmålet.

Der blev i 2014 opnået en reduktion på 63 % af CO₂-udledningen i forhold til 2006 fra energiforbrug til el samt opvarmning. En medvirkende årsag var, at Forsvarsministeriet udfasede fossile brændsler på flere større etableringer eksempelvis ved overgang til brug af biogas i Nymindegab Lejren i 2015. Der skete samtidig en generel omlægning af den danske el- og kraftvarmeproduktion generelt til mindre CO₂-intensive brændsler samt en øget anvendelse af vedvarende energikilder. På nationalt plan faldt CO₂-udledningen med 29 % i perioden 1990 til 2013.

1.1 ENERGIEFFEKTIVISERING I BYGNINGER

Formålet med fokusområdet har været at forbedre energieffektiviteten i de bygninger, som Forsvarsministeriet råder over.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Optimering af bygningsmassen
- Byggestandarder
- Certificering
- Automatisering

1.1.1 OPTIMERING AF BYGNINGSMASSEN

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville optimere anvendelsen af bygningsmassen ud fra en samlet hensyntagen til energiforbrug, alder, funktion og fremtidig anvendelse. Mål nr. 2 under målsætningen blev delvist indfriet i 2013 og 2014 og blev overført til 2015. De øvrige to mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Mål 2:

" Der er afsat 225 mio. kr. til energieffektiviseringer (2011-2014). Derudover skal minimum 3 % (svarende til ca. 50.000 m²) af bygningsmassen energirenoveres årligt fra og med 2013"

Der blev gennemført projekter for de afsatte 225 mio. kr. i perioden 2011-2015. Projekterne var udvalgt blandt de identificerede projekter i forbindelse med den lovpligtige energimærkning, idet projekter med kortest tilbagebetalingstid er prioriteret højest. Derudover blev der gennemført en række større energibesparende projekter herunder konverteringer til fjernvarme ved Flådestation Frederikshavn.

Målsætningen om energirenovering af 50.000 m², svarende til 3 % af bygningsmassen, var baseret på en forventet implementering af det oprindelige EU direktiv på området. Dette krav blev dog ved Cirkulære om energieffektivisering i statens institutioner af 5. juli 2014 erstattet af et krav om 14 % reduktion af energiforbruget fra 2006 til 2020.

Der er derfor ikke blevet udarbejdet en metodik, der kan afdække, om 3 % af bygningsmassen energirenoveres årligt. Der fokuseres fremover på energieffektive tiltag, når der udføres renoverings- og vedligeholdelsesprojekter. Udviklingen i energiforbruget opgøres hvert år samlet i forbindelse med udarbejdelsen af Forsvarsministeriets Klimaregnskab og indberettes til Energistyrelsen.

I forbindelse med salg af energibesparelser til forsyningsselskabet udfører Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse en standardiseret beregning af energibesparelser ved udførelse af særskilte energieffektiviseringsprojekter. Forsyningsselskabet verificerer beregningen og indberetter den til Energistyrelsen som et led i opfyldelsen af forsyningsselskabets spareindsats. Beregningen omfatter således kun en delmængde af de aktiviteter, som bidrager til reduktion af energiforbruget i Forsvarsministeriet. **Målet er opfyldt.**

Flådestation Frederikshavn. Foto: Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse

1.1.2 BYGGESTANDARDER

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville sætte yderligere fokus på anvendelsen af lavenergi-byggestandarder. Målet blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

1.1.3 CERTIFICERING

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet vil øge andelen af bæredygtigt byggeri (herunder bl.a. byggeri med lavt energiforbrug, lav miljøbelastning og et godt indeklima). Målet blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

1.1.4 AUTOMATISERING

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville øge anvendelsen af intelligent, automatiseret styring af energiforbruget i bygninger. Mål nr. 1 under målsætningen blev delvist indfriet i 2013 og 2014 og blev overført til 2015. Mål nr. 2 under målsætningen skulle opfyldes i 2015. Det øvrige mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Mål 1:

" Inden udgangen af 2013 skal der etableres og implementeres fjernaflæsning på samtlige afregningsmålere"

Der skete i foråret 2015 en revurdering af projektet i forhold til at sikre den økonomiske rentabilitet. I forbindelse med opgørelse af el, vand- og varmekonsumet for 2014 til brug for den lovpligtige indberetning af energiforbruget til Energistyrelsen den 1. juni og til brug for udarbejdelse af klimaregnskabet for 2014 kortlagde Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse via fakturakontrol målere til el, vand og varme med postadresser og måler-ID. Med disse oplysninger er det muligt at tilgå langt de fleste energileverandørers hjemmesider og derved få adgang til fjernaflæsning af forbrugsmålere.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse opbyggede en oversigt over alle Forsvarsministeriets elmålere, som blev registreret ved Energi Danmark, hvorved Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse samtidig opnåede en bedre forbrugspris på el. Desuden blev det muligt at aflæse Forsvarsministeriets elmålere online på internettet.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse fik adgang til forbrugsoplysninger hos fjernvarmeselskaber og gasselskaber, hvorved ca. 95 % af varmekonsumet nu kan aflæses online. De resterende ca. 5 % for henholdsvis fyringsolie og træpiller opgøres indtil videre fortsat manuelt via fakturakontrol eller ved leverandørkontakt.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse opsætter ikke fjernaflæste vandmålere ud over den monterede mængde på 35 %, som var status i 2014, idet de forventede energieffektiviseringsfordele ikke står mål med etableringsomkostningerne. I 2015 har Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse opgjort vandforbruget via fakturakontrol. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse oplyser, at forsyningsselskaberne på sigt selv vil opsætte fjernaflæste vandmålere, hvorved målsætningen på den vis opfyldes omkostningsbevidst.

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har ansvaret for hvert år at opgøre forbruget af el, vand og varme til brug for den lovpligtige indberetning til Energistyrelsen samt til brug for udarbejdelse af Forsvarsministeriets Klimaregnskab. Systemet omkring fjernaflæsning vil løbende blive udbygget ved implementering af fjernaflæsning på bygningsniveau, hvor det er rentabelt, inden 2020 og ved den planlagte implementering af energiledelse på alle større etableringer frem mod 2020. **Målet er delvist opfyldt.**

Mål 2:

" Inden 2020 er der installeret, etableret og implementeret fjernaflæsning på bygningsniveau i alle de bygninger, hvor det er vurderet rentabelt. I 2015 er dette gennemført i 25 % af bygningerne"

Målere skulle kun sættes op i de bygninger, hvor det blev vurderet, at der kunne opnås en fordel ved indsamling af forbrugsdata på bygningsniveau eksempelvis ved implementering af energiledelse. Behovet og muligheden for opsætning af målere blev vurderet individuelt for hvert etablerment.

Der blev dog etableret målere på bygningsniveau på flere af de store etableringer såsom Hjørring Kaserne (90 %), Aalborg Kaserne (100 %), Almegårds Kaserne (100 %), Flyvestation Aalborg (80 %) og Flyvestation Skrydstrup (80 %). Dette vurderes tilsammen at udgøre 25 % af den opvarmede bygningsmasse. I 2015 blev der etableret målere på bygningsniveau på Flyvestation Skrydstrup i forbindelse med implementeringen af energiledelse. Flere målere på bygningsniveau forventes etableret i forbindelse med den fortløbende implementering af energiledelse på alle større etableringer. **Målet er opfyldt.**

1.2 ENERGI OG MILJØ I OPERATIONER

Formålet med fokusområdet har været at øge inddragelsen af miljø- og energihensyn i den operative opgaveløsning.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Analyser
- Materiel
- Adfærdsændringer

1.2.1 ANALYSER

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville gennemføre analyser, der kunne føre til opstilling af miljø- og energimålsætninger for den operative del af Forsvarsministeriets virke. Mål nr. 1 under målsætningen skulle opfyldes i 2015. Mål nr. 5 under målsætningen blev delvist opfyldt i 2014 og skulle opfyldes i 2015. De øvrige fire mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012 og 2013.

Mål 1:

" Vi vil løbende i perioden og inden udgangen af 2015 indgå/deltage i medfinansierede partnerskabsprojekter til energi- og miljøforbedrende tiltag"

Målet er afgrænset til Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelses myndighedsområde. Styrelsen har deltaget i projekter om Fuel Cells som energikilde samt måling af energiforbrug i lejre. **Målet er opfyldt.**

Mål 5:

" Inden udgangen af 2014 skal mulighederne for at kunne anvende vedvarende energi som lokal forsyning ved indsatser i udlandet analyseres og beskrives"

Den Værnsfælles Forsvarskommando (Hærstaben) har udarbejdet *Studie Grøn Lejr*. Studien har redegjort for en række indsatsområder, hvor energibesparende teknologi vil være til rådighed og vil kunne vurderes moden samt anvendelig i sammenhæng med operative lejre i internationale missioner. Materielanskaffelser med lav risiko vil kunne gennemføres med energibesparelser til følge. Studien har endvidere anbefalet en række fortsatte test, dataindhentning og andre initiativer på kort, mellem og lang sigt. I forbindelse med rapporteringen for 2014 blev der redegjort for, at Beredskabsstyrelsen havde gennemført såvel analyse- som udviklingsarbejde for opbygning af et lejrkoncept, der afspejlede målsætningen om øget anvendelse af lokalt forekommende vedvarende energi.

Målet er opfyldt.

1.2.2 MATERIEL

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet inden for sammenlignelige områder som minimum skulle leve op til civile standarder og gennemføre logistisk optimering, uden at det ville kompromittere operative forhold. Mål nr.

3 under målsætningen blev delvist opfyldt i 2014 og skulle opfyldes i 2015. De øvrige to mål blev opfyldt og afrapporteret i 2014.

Mål 3:

” Inden 2015 skal hensyn til miljø og energi inddrages i opgaveløsningen vedrørende lejrunderstøttelse af enheder, nationale støtteelementers virksomhed, lokal bortskaffelse af materiel og genanvendelse af emballage og transportemballage”

Målet skulle ses i sammenhæng med projektet Grøn Lejr, som omtales under mål 5 i afsnittet *Analyser*, således at Den Værnsfælles Forsvarskommando kunne inddrage anbefalinger i opgaveløsningen fra afrapporteringen af projektet. Den Værnsfælles Forsvarskommandos delanalyse *lokal bortskaffelse af materiel og genanvendelse af emballage og transportemballage* blev udskudt til efter 2015. Analysen vil blive afgrænset til at se på lokal bortskaffelse af emballage, samt genanvendelse af affald, vand og varme i forbindelse med danske militære lejre etableret i regi af internationale operationer. Analysen vil være afgrænset til at behandle emnet i forbindelse med stationære lejre etableret i forbindelse med internationale operationer. Stationære lejre er defineret ved at have flere lejrfunktioner, en mere systematisk struktur og placeret på samme lokalitet over en længere periode. I forbindelse med rapporteringen for 2014 blev der redegjort for, at Beredskabsstyrelsen havde gennemført såvel analyse- som udviklingsarbejde for opbygning af et lejrkoncept, som ville kunne inddrages i opgaveløsningen.

Målet er delvist opfyldt.

1.2.3 ADFÆRDSÆNDRINGER

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville ændre den individuelle og kollektive adfærd under operative forhold, så hensynet til miljø og energi blev indarbejdet i alle de sammenhænge, hvor det ikke kompromitterer opgaveudførelsen. Mål nr. 2 under målsætningen skulle opfyldes i 2015. Det øvrige mål blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

Mål 2:

” Inden udgangen af 2015 har vi revideret vores operative procedurer, manualer og direktiver med henblik på at indarbejde miljø- og energihensyn”

Målopfyldelsen på Den Værnsfælles Forsvarskommandos område skulle ses i rammen af projekterne Grøn Lejr (Hæren) og Smarter Sailing (Søværnet). Der blev således fokuseret på de procedurer, manualer og direktiver, der kunne relateres til lejrområdet og skibene. Der blev implementeret konkrete tiltag i Søværnet på baggrund af Smarter Sailing. Der udestår fortsat nogle testarbejder i projekt Grøn Lejr, inden der træffes de endelige valg for fortsat implementering. Revideringen af de relevante dokumenter finder derfor fortsat sted i takt med dette.

Beredskabsstyrelsen gennemgik i strategiperioden de relevante direktiver og manualer og i fornødent omfang tilrettet disse med henblik på at identificere specifikke punkter, hvorigennem der direkte kan ske en mindsning af miljø- og energipåvirkningen.

Eksempelvis blev der indført fokus på begrænsning af unødvendig tomgangskørsel og andre tiltag, der reducerer køretøjernes miljø- og energipåvirkning. **Målet er opfyldt.**

1.3 VEDVARENDE ENERGI OG ENERGI-OMLÆGNING

Formålet med fokusområdet har været, at Forsvarsministeriet ville øge brugen af alternative og vedvarende energikilder.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Analyser og fastlæggelse af mål.
- Forsøgsprojekter og etablering af vedvarende energianlæg.

1.3.1 ANALYSER OG FASTLÆGGELSE AF MÅL

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville undersøge og katalogisere mulighederne for integration af vedvarende energi for at fastlægge kvantitative, målbare mål for anvendelsen af vedvarende energikilder. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

1.3.2 FORSØGSPROJEKTER OG ETABLERING AF VEDVARENDE ENERGIANLÆG

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet vil gennemføre energieffektiviseringsforsøg og etablere vedvarende energianlæg på udvalgte etablissemeter. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2012 og 2013.

Solcelle anlæg på Flyvestation Skrydstrup.

1.4 KLIMA- OG ENERGIRIGTIG ADFÆRD

Formålet med fokusområdet har været at ændre medarbejdernes adfærd i en mere klima og energirigtig retning.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emne.

- Ændret medarbejderadfærd

1.4.1 ÆNDRET MEDARBEJDERADFÆRD

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville opnå positive klimaeffekter og besparelser på energiforbruget ved at inddrage medarbejderne i at finde nye klima- og energiløsninger samt måle og ændre medarbejdernes klima- og energiadfærd. Mål nr. 1 og 5 under målsætningen blev delvist indfriet i 2013 og 2014 og blev overført til 2015. De øvrige mål blev opfyldt og afrapporteret i perioden 2012-2014.

Mål 1:

" Fra og med 2013 vil Forsvarsministeren årligt uddele en klima- og energipris til årets bedste indsats på klima og energiområdet"

Prisen skulle bidrage til at understrege det fokus, der er på klima- og energi inden for Forsvarsministeriets område. Prisen skulle uddeles indenfor ministerområdets myndigheder for et initiativ eller projekt, der havde skabt eller måtte forventes at skabe resultater inden for klima- og energiområdet. Prisen skulle uddeles til den enhed – det være sig sektion, kontor, afdeling eller myndighed – som havde udført eller var i gang med at udføre initiativet eller projektet. Det ville således ikke nødvendigvis være den overordnede myndighed, som skulle modtage prisen.

Uddelingen af en klima- og energipris blev i 2013 og 2014 udskudt af Forsvarsministeriet i den forventning, at der ville kunne indstilles flere kandidater, når flere projekter var igangsat. Forsvarsministeriet bad i maj 2015 styregruppen om indstillinger til prisen. Det forventes, at Forsvarsministeriet får lejlighed til at uddele prisen i 2016 i anledning af afslutningen på strategiperioden. **Målet er delvist opfyldt.**

Mål 5:

" Fra og med 2013 laver vi årlige effektmålinger af kampagnerne udført det foregående år ved at sammenligne vores energiforbrug før og efter kampagnerne"

I målet har der været lagt op til, at effekten af en kampagne skulle evalueres ved at sammenligne energiforbruget før og efter kampagneindsats. Generelt erfarede Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse, at det ikke var hensigtsmæssigt at evaluere på forbrug alene. Dette skyldtes, at en forbrugsbesparelse nemt kunne påvirkes af andre faktorer som eksempelvis en kold vinter, større ændringer i bemanning, ændret bygningsbrug, ekstra øvelser, osv. I stedet for konsekvent at evaluere på forbrugstal blev det derfor foreslået fremover at formulere specifikke evalueringsmål og -metoder forud for hver enkelt kampagne. Eksempler på alternative evalueringsmetoder for energiforbrug før og efter kan nævnes interviews om holdningsændringer, test af målgruppes viden umiddelbart før og efter en kampagne og nogle måneder senere, antal klik på en hjemmeside, antal brugere der har gennemført et kursus.

Siden primo 2014 har kampagnevirksomhed på klima- og energiområdet og på miljø-, affalds- og naturområdet samt indenfor projekt Grønne Etablissementer været samlet. Dog blev Energikørekortet udarbejdet i 2015, og det vil blive evalueret efter et år i drift. Evalueringen vil foregå i et samarbejde mellem Forsvarsakademiet, Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse og de fagpersoner samt brugere, som også har været involveret i udviklingen af systemet. Evalueringen vil dække over en gennemgang og evaluering af hele programmet – med de enkelte fagmoduler, som programmet er opbygget af. **Målet er opfyldt.**

Affaldskampagne opstillet ved Beredskabsstyrelsen i Hedehusene.

1.5 KLIMAREGNSKAB

Formålet med fokusområdet har været at udarbejde klimaregnskab og opgørelser over luftforurening fra Forsvarsministeriets aktiviteter.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emne:

- Årlige regnskaber og opgørelser

1.5.1 ÅRLIGE REGNSKABER OG OPGØRELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet årligt vil udarbejde et klimaregnskab, hvilket skal føre til fastlæggelse af procentvise reduktionsmål for CO₂-, NO_x-, SO_x- og partikeludledning. Mål nr. 2 skulle have været indfriet i 2012, men blev overført til 2013. Mål nr. 2 blev ikke opfyldt i 2013 og kun delvist opfyldt i 2014 og blev overført til 2015. Mål nr. 1 blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Mål 2:

" Inden udgangen af 2012 vil vi på baggrund af kvantitative referencer fastlægge mål for procentvise CO₂-reduktioner samt identificere indsatsområder for nedbringelse af NO_x-, SO_x- og partikeludledningen "

Grundlaget for at skulle fastlægge mål for procentvise CO₂-reduktioner samt identificering af indsatsområder for nedbringelse af NO_x-, SO_x- og partikeludledningen har været de data, der indgår i et klimaregnskab.

Forsvarsministeriet har udgivet klimaregnskab for 2012 og 2013. I det kommende klimaregnskab for 2014 har det været muligt at opgøre udledningen af NO_x, SO_x og partikler fra etableringsdriften. NO_x-, SO_x- og partikeludledningen kan på grund af manglende data fra Forsvarsministeriets transportaktiviteter endnu ikke opgøres for alle transporttyper og alle forbrug af drivmidler. Derfor omfatter baseline for NO_x-, SO_x- og partikeludledningen alene elforbrug, opvarmning af etableringer, visse transporttyper samt drivmiddelforbrug til biler under 3.500 kg.

Det var ikke muligt at fastsætte reduktionsmål og indsatsområder i 2015, men arbejdet vil fortsætte i 2016. Uagtet at Forsvarsministeriets klima- og energistrategi 2012-2015 udløb med udgangen af 2015, vil der ske en fortsat udvikling i Forsvarsministeriets Klimaregnskab og arbejdet med at tilvejebringe grundlaget for fastsættelse af procentvise reduktionsmål for udledningen af CO₂ samt identificere indsatsområder for nedbringelse af NO_x-, SO_x-, og partikeludledningen fra Forsvarsministeriets aktiviteter vil også fortsætte. Dette videre arbejde vil tage udgangspunkt i den værdifulde erfaring, der er opsamlet. **Målet er delvist opfyldt.**

1.6 ENERGILEDELSE

Formålet med fokusområdet har været at indføre energiledelse efter standarden ISO 50001:2011.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emne:

- Indførelse af energiledelse

1.6.1 INDFØRELSE AF ENERGILEDELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet systematisk vil indføre energiledelse efter standarden ISO 50001:2011. Mål nr. 2 skulle opfyldes i 2015. Det andet mål skulle opfyldes i 2020.

Mål 2:

" Inden udgangen af 2015 implementeres energiledelse på Flyvestation Aalborg, Flyvestation Karup og Flyvestation Skrydstrup"

Det har været planen, at der indledningsvis blev implementeret energiledelse på de tre operative flyvestationer. Efterfølgende skulle der implementeres energiledelse på de største etableringer startende med de etableringer med det største energiforbrug. Det forventes, at implementeringen er tilendebragt inden udgangen af 2020, som det fremgår af mål nr. 1 under målsætningen.

I 2015 påbegyndte Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse implementering af energiledelse ved Flyvestation Skrydstrup som et pilotprojekt.

Det er hensigten, at energiledelse skal forvaltes lokalt i komiteer rundt om i landet, hvor de eksisterende miljøkomiteers arbejdsområde lokalt udvides til også at skulle varetage energiledelse. Udvidelsen vil ske i forbindelse med opstart af energiledelse ved de respektive etableringer. Komiteernes betegnelse bliver herefter ændret til Miljø- og Energikomiteer. Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse vil være koordinerende myndighed på opbygning og implementering af energiledelse, mens myndighederne indmelder energiforbedrende tiltag gennem de respektive Miljø- og Energikomiteer. **Målet er delvist opfyldt.**

MÅLOPFYLDELSE FOR FORSVARS- MINISTERIETS MILJØ- OG NATURSTRATEGI

Missionen med miljø- og naturstrategien 2012-2015 har været at indarbejde miljø- og naturhensyn i alle dele af Forsvarsministeriets myndigheders arbejde for fred og sikkerhed – herhjemme og i udlandet.

Visionen med miljø- og naturstrategien 2012-2015 har været, at Forsvarsministeriet skulle være:

- Miljøbevidst ved at:
 - fremme miljø- og naturbeskyttelse i egen virksomhed.
 - bidrage til miljøløsninger i egen virksomhed gennem holdningsbearbejdning og aktiv handling.
- Proaktiv på miljøområdet ved at:
 - iværksætte forureningsforebyggende aktiviteter.
 - være en aktiv medspiller i forhold til udviklingen af miljø- og naturlovgivningen.
 - arbejde frem mod et miljøledelsessystem efter standarden ISO 14001:2004.
- Orienteret mod "mest miljø for pengene" ved at:
 - prioritere miljø- og naturindsatsen ud fra en omkostningseffektiv betragtning.
 - handle aktivt i miljøsager så tidligt som muligt, så skader på natur og miljø ville blive minimeret.

Samtlige mål i Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015 har understøttet strategiens mission og vision. Opfyldelse af hvert enkelt konkret mål i strategien har således været en "trædesten" til at bringe Forsvarsministeriets myndigheder tættere på opfyldelse af mission og vision.

Ved at arbejde på at indføre miljøledelse efter standarden ISO 14001:2004 på alle større etableringer frem mod 2018 har der været opnået en bevidstgørelse om, hvordan Forsvarsministeriets aktiviteter påvirker miljøet. Dermed har Forsvarsministeriet proaktivt kunne fremme beskyttelsen af miljø og natur. Der er opnået en systematisk viden om forureningspotentielle aktiviteter, så forureningsforebyggende aktiviteter har kunne målrettes og indsatserne prioriteres ud fra princippet "mest miljø for pengene". Der har eksempelvis været fokus på, at en række af Forsvarsministeriets aktiviteter foregår i områder med særlige drikkevandsressourcer samt Forsvarsministeriets forpligtigelse til at efterleve Regeringens affaldsmål. Støjende aktiviteter er en nødvendig del af Forsvarsministeriets virke, og der har været konstant opmærksomhed på, hvorledes støjgenerne kan begrænses. Derudover har Forsvarsministeriet sikret, at den biologiske mangfoldighed, herunder de internationalt beskyttede naturtyper og arter fortsat blev fremmet og beskyttet ved udlægning af områder til urørt skov og skovnatur. Forsvarsministeriet har ligeledes udført naturvurderinger af Forsvarsministeriets aktiviteter med henblik på at vurdere påvirkningen af de internationalt beskyttede naturtyper og arter.

Forsvarsministeriet har været aktiv ved udvikling af miljø- og naturlovgivningen såvel nationalt som internationalt. Forsvarsministeriet er repræsenteret i Nordisk Baltisk Forsvarsregi, i det uformelle DEFNET samarbejde om miljø i EU landene og i NATO regi, hvor der bl.a. drøftes udvikling af fælles procedurer for anvendelse af sonar ved marine øvelser samt undersøgelser og oprensning af skydeterræner. Ligeledes har der været samlet erfaringer med anvendelsen af tunge våben og deres effekt på miljøet, således at fremtidig træning med disse våbensystemer kan ske så skånsomt overfor miljøet som muligt i projekt Heavy Weapons.

2.1 MILJØ- OG ENERGIRIGTIGE INDKØB

Formålet med fokusområdet har været at foretage miljø- og energirigtige indkøb.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Miljø- og energihensyn i indkøbspolitikken og interne retningslinjer
- Miljø- og energihensyn ved indkøb og større udbud

2.1.1 MILJØ- OG ENERGIHENSYN I INDKØBSPOLITIKKEN OG INTERNE RETNINGSLINJER

Målsætningen har været, at miljø- og energihensyn skal tydeliggøres i Forsvarsministeriets indkøbspolitik og i øvrige interne retningslinjer for indkøb. Mål nr. 4 blev delvist opfyldt i 2014 og skulle opfyldes i 2015. De øvrige tre mål blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

Mål 4:

" Inden udgangen af 2014 skal der udarbejdes specifikke indkøbsdirektiver for Forsvarsministeriets enkelte myndigheder, hvor miljø- og energikrav indgår"

Der har været foretaget en afgrænsning i forhold til myndighedsområdet således, at målsætningen har omfattet Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse og Beredskabsstyrelsen. Dette har dækket langt den største del af koncernens indkøb. Øvrige myndigheders indkøb har ikke været omfattet.

I forbindelse med rapporteringen for 2014 blev der redegjort for, at Beredskabsstyrelsen havde igangsat udarbejdelse og opdatering af Beredskabsstyrelsens specifikke indkøbsdirektiver, herunder de fornødne miljø- og energikrav, med udgangspunkt i Forsvarsministeriets koncernfælles indkøbspolitik.

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse har fulgt et indkøbskategoriprogram jf. forsvarsaftalen. For hver kategori udarbejdes en konkret miljøprofil, der kort og overskueligt angiver de centrale relevante miljøelementer. Med udgangen af 2015 var der udarbejdet miljøprofiler i kategoriprogrammerne vedrørende små- og mellemkaliber ammunition, skibsvedligeholdelse, hjulkøretøjer og feltkost.

Miljøprofilerne er et dynamisk værktøj, der opdateres og suppleres med relevante data, når disse erkendes, for eksempel i forbindelse med driften af kategorien. En konkret miljøprofil kan suppleres af relevant teknisk eller videnskabeligt baggrundsmateriale og kan uddybe eller supplere data. I forbindelse med den fortsatte udvikling af kategoriprogrammet forventer Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse løbende at udarbejde yderligere miljøprofiler og opstille miljøkrav til de enkelte kategorier. Der vil således blive udgivet en række specifikke indkøbsdirektiver og ikke blot ét. **Målet er opfyldt.**

2.1.2 MILJØ- OG ENERGIHENSYN VED INDKØB OG STØRRE UDBUD

Målsætningen har været, at miljø- og energikrav skulle indgå i alle Forsvarsministeriets væsentlige indkøb og udbud. De fire mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012 og 2013.

2.2 NATURBESKYTTELSE

Formålet med fokusområdet har været at udvikle naturværdierne på Forsvarsministeriets arealer, så de kunne understøtte en aktiv uddannelsesmæssig benyttelse, den biologiske mangfoldighed og offentlighedens rekreative brug.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Samarbejde og ekstensivering af drift
- International naturbeskyttelse
- Rekreativ brug, formidling og dialog

2.2.1 SAMARBEJDE OG EKSTENSIVERING AF DRIFT

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet fortsat ville være førende indenfor naturforvaltning af militære arealer gennem et styrket samarbejde med offentlige såvel som private samarbejdspartnere i ind- og udland. Mål nr. 2 skulle opfyldes i 2015. De øvrige to mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Mål 2:

" I forbindelse med revision af de enkelte drifts- og plejeplaner vil vi løbende udlægge arealer til urørt skov eller anden skovnatur i form af skovenge, græsningsskov og områder med særlig forvaltning af døde træer (habitattrægrupper). Minimum 20 % af det samlede skovareal skal være udlagt hertil i 2018. Heraf skal minimum 15 % være udlagt i 2015"

Arbejdet med udlægning af urørt skov og anden skovnatur er blevet udført løbende. Udlæg af de første 15 % (ca. 700 ha) blev udført med udgangen af 2015, idet der blev udlagt 874 ha til urørt skov og anden skovnatur. Især arealkategorierne græsningsskov og urørt skov blev øget i løbet af 2015. Habitat-trægrupper har været udpeget flere steder i løbet af 2015. Disse udpegninger udføres løbende, efterhånden som Ingeniørregimentet og evt. andre relevante regimente har behov for skovområder til sprængnings-, fældnings- og indtrængningsøvelser. Det endelige mål på udlægning og udførelse på 20 % (ca. 900 ha) forventes opnået med udgangen af 2018. Efterhånden som første generation af drifts- og plejeplaner revideres, bliver de forskellige typer skovnatur løbende planlagt, og områderne, hvor aktiviteterne skal udføres, bliver udpeget på terrænerne.

Målet er opfyldt.

2.2.2 INTERNATIONAL NATURBESKYTTELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet prioriterer naturen på sine arealer og arbejder aktivt for at sikre bevarelsen af internationalt beskyttede arter og naturtyper (herunder arter og naturtyper omfattet af reglerne for EU habitat- og fuglebeskyttelsesområder – de såkaldte Natura 2000-områder). Mål nr. 2 og 3 skulle opfyldes i 2015. Det øvrige mål er opfyldt og blev afrapporteret i 2012.

Mål 2:

" Vi vil igangsætte et analysearbejde, så vi fra 2013 kan implementere Miljøministeriets vandplaner (planer for forbedring af vandmiljøet)"

Et analysearbejde blev foretaget i Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse for at kunne implementere 1. og 2. generations vandplaner i drifts- og plejeplanerne (3. generations vandplanerne foreligger endnu ikke). Opfyldelsen af målet blev udsat fra 2012 til 2015 idet udarbejdelsen af vandplaner i Naturstyrelsen var forsinket.

Analyse og implementering af 1. generationsvandplaner i drifts- og plejeplanerne blev foretaget (dog undtaget Flyvestation Aalborg, hvor der i høringssvar var taget forbehold). Implementeringen i drifts- og plejeplanerne skulle sikre, at målsætningen i vandplanerne opfyldes. Analysearbejde for konsekvenser af 2. generation af vandplanerne blev også udført. Analysen konkluderede, at der i forhold til vandløbsindsatsen var et enkelt særligt opmærksomhedskrævende udpeget indsatsområde (Hevring), men at dette kunne håndteres teknisk. Andre opmærksomhedspunkter har været i forhold til spildevandshåndtering, jordforurening, miljøfarlige stoffer samt udpegede områder med særlige drikkevandsinteresser. Dette område har haft generelt fokus, så Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse kan være på forkant med eventuelle miljøkrav. **Målet er opfyldt.**

Mål 3:

" Vi vil i perioden 2012-2015 vurdere vores aktiviteter påvirkning af internationalt beskyttede naturtyper og arter. Arbejdet omfatter både vores arealer og de aktiviteter og projekter, der foregår i naturen uden for disse arealer, eksempelvis på havet og i luften"

Vurderingen af Forsvarsministeriets aktiviteter påvirkning blev foretaget med udgangspunkt i EU's Habitatdirektiv og Fuglebeskyttelsesdirektiv og den heraf følgende danske implementeringslovgivning.

Arbejdet med vurderingen af aktiviteterne påvirkning af de internationalt beskyttede naturtyper og arter blev gennemført i perioden 2012-2015. Arbejdet blev gennemført i form af løbende naturvurderinger (screeninger og konsekvensvurderinger) af marine, terrestriske aktiviteter samt aktiviteter i luften. Arbejdet med igangsættelse og udarbejdelse af procedurer, herunder udvikling af administrative værktøjer og planer, blev gennemført. Procedurerne blev udarbejdet sammen med de relevante myndigheder under Forsvarsministeriets myndighedsområde og anvendes i praksis. **Målet er opfyldt.**

2.2.3 REKREATIV BRUG, FORMIDLING OG DIALOG

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville give offentligheden adgang til arealer i det omfang sikkerhed, uddannelse og naturbeskyttelsesindsatsen kunne tillade det samt åbent formidle og gå i dialog omkring naturforvaltningen. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Forsvarsministeriet ejer nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark.

2.3 BESKYTTELSE AF DRIKKEVANDS-RESSOURCER

Formålet med fokusområdet har været, at Forsvarsministeriet ville yde en målrettet indsats på arealer for at beskytte Danmarks drikkevandsressourcer.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Kortlægning og registrering
- Forureningsundersøgelser og indsatsplaner
- Forebyggelse

2.3.1 KORTLÆGNING OG REGISTRERING

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville kortlægge potentielle forureningskilder i områder med drikkevandsinteresser og registrere kortlægningerne i et forureningsregister. Målet blev opfyldt og afrapporteret i 2014.

2.3.2 FORURENINGSUNDERSØGELSER OG INDSATSPLANER

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville gennemføre konkrete indsatser til beskyttelse af drikkevandet på arealer beliggende i områder med særlige drikkevandsinteresser. De to mål blev opfyldt og afrapporteret i 2014.

2.3.3 FOREBYGGELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ved placering og udøvelse af nye aktiviteter ville sikre, at disse ikke udgør en risiko for drikkevandsressourcerne samt forebygge miljøuheld gennem oplysning. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2012 og 2013.

2.4 AFFALDSHÅNDTERING

Formålet med fokusområdet har været, at Forsvarsministeriet ville minimere affaldsproduktionen og øge andelen af affald til genbrug og genanvendelse.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Affaldsproduktion, genanvendelse og deponering
- Affaldskortlægning og registrering
- Kampagner og uddannelse

2.4.1 AFFALDSPRODUKTION, GENANVENDELSE OG DEPONERING

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet skal minimere sin affaldsproduktion og øge andelen af affald til genbrug og genanvendelse. Mål nr. 2 under målsætningen blev delvist opfyldt i 2013 og i 2014 og blev overført til 2015. Det øvrige mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012.

Mål 2:

" I 2013 vil vi på baggrund af bedre affaldsregistrering og -kortlægning fastsætte procentvise mål for minimering af affaldsproduktionen samt skærpede målsætninger for genanvendelse og genbrug"

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har indført et centralt affaldsregistreringssystem, der skal imødekomme behovet for større validitet og ensartethed i registreringer af affald. I takt med implementering af miljøledelse, som er et særskilt fokusområde i strategien, fastsættes der procentvise mål og/eller igangsættes aktiviteter, der skal føre til fastlæggelse af procentvise mål for minimering af affaldsproduktion, øget genanvendelse og genbrug for etableringerne. Der arbejdes frem mod at miljøledelse implementeres ved alle større etableringer inden udgangen af 2018. **Målet er delvist opfyldt.**

*Beredskabsstyrelsen Hedehusene har fokus på nem tilgængelighed og adfærdspåvirkning med affaldshåndteringen.
Foto: Beredskabsstyrelsen*

2.4.2 AFFALDSKORTLÆGNING OG REGISTRERING

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville foretage en affaldskortlægning, herunder registrering af miljø- og oplagspladsernes stand, affaldsmængder og affaldsstyring. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2013 og 2014.

2.4.3 KAMPAGNER OG UDDANNELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet gennem uddannelse og kampagner ville sikre, at det vil være nemt for medarbejderne at håndtere affald korrekt samt forbedre kildesortering hvorved andelen, der genbruges og genanvendes, øges. Målene blev opfyldt og afrapporteret i 2012, 2013 og 2014.

2.5 STØJREDUKTION

Formålet med fokusområdet har været, at Forsvarsministeriet ville minimere støjbelastningen fra ministerområdets aktiviteter.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emner:

- Støjdata
- Øget information og dialog om støjforhold
- Støjbegrænsende tiltag

2.5.1 STØJDATA

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet vil skabe et bedre datagrundlag for støjpåvirkning for at kunne sætte de mest effektive tiltag i værk. Mål nr. 4 og 5 er delvist opfyldt i 2014 og overført til 2015. De øvrige mål blev opfyldt og afrapporteret i 2012 og 2013.

Mål 4:

" Inden 2015 foretages elektronisk indberetning om overholdelse af støjvilkår til tilsynsmyndigheden (kommunerne)"

Den elektroniske indberetning fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse er sket på baggrund af opbygning af registreringssystemet til indberetning af støjende aktiviteter, som blev udført jf. beskrivelsen under mål nr. 5. Opfyldelsen af målet er således sket i takt med opfyldelsen af mål nr. 5 nedenfor. **Målet er opfyldt.**

Mål 5:

" Vi vil inden 2015 etablere en central registrering til at indberette støjende aktiviteter til tilsynsmyndighederne for skydebaner, øvelsespladser, skyde- og øvelseterræner samt flystøj for målrettet at kunne minimere støjbelastningen i forhold til støjfølsomme områder"

Projektet blev ikke færdiggjort i 2014 på grund af forsinkelse i foranstaltningen af adgangen til registreringen. Registreringssystemet er nu blevet gjort tilgængeligt, og der er gennemført en uddannelse af personalet. Registreringssystemet kan udskrive årlige støjrapporter, som indberettes til tilsynsmyndighederne jf. mål nr. 4. **Målet er opfyldt.**

2.5.2 ØGET INFORMATION OG DIALOG OM STØJFORHOLD

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet ville have en åben og tidlig dialog med interessenter og myndigheder for at forebygge støjsager og støjklager – og ville løbende advisere offentligheden om større øvelser på arealerne samt i civilt terræn. Målet under målsætningen skulle have været opfyldt i 2012 men blev udsat til 2013. Målet blev ikke opfyldt i 2013 og delvist opfyldt i 2014. Målet blev overført til 2015.

Mål 1:

" I 2012 laver vi en samlet indgang på internettet til oplysninger om tidspunkter for kommende større øvelser på vores arealer"

Målet om at oprette et annonceringssystem skulle have været indfriet i 2012. Der blev i 2012 gennemført en undersøgelse af muligheder for at samle oplysningerne, og det var herefter hensigten i 2013 at finde en løsning, der tilgodeså fleksibiliteten ved inddragelse af hensyn til lokale forhold (naboarrangementer mv.). Det fremgik af statusrapporten for 2013, at der på baggrund af vurdering af konsekvenserne ved anvendelse af en central offentliggørelse blev truffet beslutning om, at der i 2014 skulle oprettes en internetbaseret indgang til offentliggørelse af kommende større øvelser, herunder undersøgelse af muligheder for en form for SMS/mail besked til borgere, der har tilmeldt sig advisering.

Annonceringssystemet blev opbygget, og der har været foretaget en oplæring af de medarbejdere, som skal betjene systemet fremover. **Målet er opfyldt.**

2.5.3 STØJBEGRÆSENDE TILTAG

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet løbende ville arbejde med forbedringer på støjområdet for at kunne sikre, at støjbelastningen fra vores aktiviteter ville kunne holdes på et minimum. Mål nr. 1 under målsætningen blev delvist opfyldt i 2013 og i 2014 og blev overført til 2015. Mål nr. 2 skulle opfyldes i 2015.

Mål 1:

" I forbindelse med løbende renoveringer af skydebaner vil vi udvikle alternative støjdæmpende foranstaltninger (for eksempel forbedring af støjvolde, materialevalg til kuglefang og brug af simulatorer) for at kunne etablere de mest støjbegrænsende og samfundsøkonomiske løsninger"

Det har vist sig, at udviklingen i forhold til støjdæmpende foranstaltninger på skydebaner går i retning af, at det vil være nødvendigt at designe individuelle støjdæmpende foranstaltninger for hvert enkelt skydebaneanlæg - både for at sikre en tilstrækkelig støjdæmpning i henhold til lokale krav og tage hensyn til økonomien. Denne individuelle tilgang er blandt andet baggrunden for ændringen i løsningsmodellen for Sjælsø skydebaner, hvor den oprindelige jordvoldsløsning blev ændret til en kassetetagsløsning

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse og Hærens Kamp- og Ildstøttecenter vil fortsætte arbejdet med at optimere skydebanernes funktion, kuglefang samt at minimere miljøbelastningerne mest muligt. **Målet er opfyldt.**

Mål 2:

" Vi vil løbende i perioden inddrage hensyn til støjbelastning ved materielindkøb og reducere støjbelastningen, hvor det vurderes muligt"

Der blev foretaget en afgrænsning i forhold til indkøb i Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse og i Beredskabsstyrelsen. Øvrige myndigheders indkøb blev ikke omfattet.

Forsvarsministeriets Materiel- og Indkøbsstyrelse har fremhævet vilkår for støj i alle kategorispecifikke indkøbsdirektiver for Den Værnsfælles Forsvarskommando og Hjemmeværnet i de såkaldte miljøprofiler. Støj vurderes på flere måder i anskaffelser dels som arbejdsmiljøproblem og dels som et miljøforhold.

Gennem strategiperioden indgik Beredskabsstyrelsen flere rammeaftaler på indkøbsområdet, hvori krav om støjreduktion indgik særskilt og flere er på vej. De fleste krav, hvor relevant, har refereret til gængse markedsstandarder og dermed lever materiellet op til de arbejdsmiljømæssige minimumskrav. Ligeledes har støjbelastning været et af de punkter, som Beredskabsstyrelsen bl.a. har vurderet tilbuddene på i forbindelse med den samlede evaluering af tilbud, og dermed har leverandører, alt andet lige, opnået en bedre bedømmelse jo mindre støjbelastningen er. **Målet er opfyldt.**

2.6 MILJØLEDELSE

Formålet med fokusområdet har været at indføre miljøledelse efter standarden ISO 14001:2004.

Fokusområdet har været underopdelt i følgende emne:

- Indførelse af miljøledelse

2.6.1 INDFØRELSE AF MILJØLEDELSE

Målsætningen har været, at Forsvarsministeriet systematisk ville indføre miljøledelse efter standarden ISO 14001:2004. Mål nr. 1 skal opfyldes i 2018. De øvrige fire mål blev opfyldt og afrapporteret i 2013.

Almegårds Kaserne blev i 2013 certificeret i forhold til kravene i standarden ISO 14001.